

НАУКОВО-
МЕТОДИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

3

1998

м. Рівне

ВИВЧЕННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ У КОНТЕКСТІ ДУХОВНОГО ЖИТТЯ СХІДНИХ І ЗАХІДНИХ СЛОВ'ЯН

Сьогодні, коли наша держава прагне інтегруватися до європейської спільноти, потреба входження її до сучасної світової духовної культури стає особливо гострою та актуальною. Тому нині своєчасними будуть розширення меж та пошук “наскрізних ліній”, які б забезпечили цільність шкільного курсу української літератури як єдиної освітньої і виховної системи, що спрямована на формування високої національної свідомості учнів у взаємозв'язках із східними і західними слов'янськими літературами.

Актуальність вивчення нової української літератури в школі зумовлена, насамперед, національним оновленням суспільства в незалежній Україні, що вимагає перегляду традиційних і пошуку нових підходів до викладання української літератури. Особлива роль у цьому процесі відводиться вивченню української літератури у взаємозв'язку із сусідніми слов'янськими літературами, оскільки етнічна слов'янська спільнота, культурна і мовна її спорідненість, історичний розвиток, політичне становище, географічне положення, переплетення культур цих народів відкривають нові можливості для порівняльних досліджень, що дозволяють зрозуміти національний літературний процес як цілісність, вивчення якого неможливе без усвідомлення і осмислення проблеми спільнослов'янських літературних зв'язків.

У цьому аспекті поведемо мову про східні (російську, білоруську) та західні

(польську, чеську, словацьку) літератури, що по-різному впливали і взаємодіяли з українською літературою.

Українська література протягом усього свого розвитку з часу становлення Київської Русі і до наших днів є органічною складовою поняття “світова література”, де презентує гілку слов'янських літератур. Завдяки типологічним і генетичним зв'язкам слов'янських народів вона вбирала в себе національний фольклор, теологічні джерела, літописну спадщину. Здійснювалися особисті контакти письменників, творчо засвоювалися інонаціональні теми, сюжети у формі ремінісценцій, перекладів, переспівів тощо, щоб виділитися в окрему самостійну слов'янську літературу з власними цінними здобутками і надбаннями.

Природно, що процес культурного спілкування України із слов'янськими народами продовжувався, хоча не був постійним і рівномірним. Періоди інтенсивного культурного і літературного спілкування змінювалися різкими спадами залежно від багатьох історичних факторів, які сприяли або, навпаки, перешкоджали розвитку цих відносин. Незалежність України як суверенної держави змушує по-новому оцінити форми цих контактів, дослідити взаємовпливи, їх велику естетичну значущість для всіх слов'янських народів і їх літератур.

Багатогранні взаємини української і слов'янських літератур у сучасному літературному процесі і його історії

становлять важливе джерело літературно-художньої освіти школярів. Взаємозв'язане вивчення цих літератур, використання історико-функціонального і порівняльного методів дослідження не лише допоможуть точніше встановити типологію і генетичність окремих літературних явищ (романтизм, критичний реалізм у слов'янських літературах), оцінити їх з функціонального історико-літературного погляду, а й передбачає створення цілісної літературної освіти школярів, дозволяє їм глибше оцінити ідейно-естетичну значущість літературних явищ, зрозуміти слов'янську спорідненість і національну своєрідність кожної літератури, побачити у художніх творах відображення епохи, краще засвоїти систему теоретико-літературних понять.

У сучасній методиці викладання літератури увага до досліджуваної проблеми виявлялася здебільшого лише в аспекті українсько-російських літературних відносин (Бугайко Т.Ф., Бугайко Ф.Ф., Пультер С.О., Бандура О.М. та ін). Культурні зв'язки України з польською, чеською, словацькою літературами на сьогодні все ще належать до так званих білих плям на літературній карті Європи, хоча протягом декількох останніх років з'явилися окремі літературознавчі праці (Левандовська З. "Образ України в перцепції творів "Української школи" раннього польського романтизму (1995), Білозерова О. Реалізм Й.Г.Тайовского в типологическом освещении и проблемы словацко-русско-украинских литературных связей", Канцедал Л. "Українсько-словенські літературні взаємини кінця XIX- пол. XX ст." (1995), що стали першими ластівками досліджуваної проблеми, яка ще чекає подальших глобальних наукових досліджень як з літератури, так і з методики.

Тому стає очевидною необхідність приділити більшу увагу дослідженню контактів української літератури із західними слов'янськими літературами, акцентувати увагу на їх взаємовпливах, спільності тематики, ідей, що базуються на загальнолюдських, моральних і високохудожніх принципах.

Відсутність досліджень з проблеми і невикористання можливостей важливого напрямку підвищення ефективності вивчення літератури визначає актуальність і наукову значущість обраної теми дослідження.

Об'єктом дослідження є процес вивчення української літератури у взаємозв'язку із західно- і східно-слов'янськими літературами.

Вивчення нової української літератури в курсі загальноосвітньої школи у контексті духовного життя східних і західних слов'ян має свої теоретичні основи і методичні закономірності. У зв'язку з цим важливо визначити, теоретично обґрунтувати, експериментально апробувати методичні принципи, шляхи, форми і методи вивчення української літератури у взаємозв'язках із слов'янськими літературами.

Вивчення зв'язків і взаємодій української, західнослов'янської, східнослов'янської літератур у процесі опанування учнями курсу української літератури, що сприятиме підвищенню рівня їх літературної освіти, буде ефективним за таких умов: створення цілеспрямованої методичної системи роботи учителя-словесника; послідовного осмислення учнями єдності національного літературного процесу; формування сукупності понять про ідейно-тематичну спільність і національну своєрідність української і слов'янських літератур.

З огляду на вищезазначене, актуальними є аспекти: наукове обґрун-

тування доцільності і можливості здійснення взаємозв'язків української літератури і слов'янських літератур у рамках діючої шкільної програми; апробування форм, методів і прийомів реалізації взаємозв'язків української і слов'янських літератур на уроках у старших класах; конструювання і перевірка методичної системи, яка дозволяє в шкільному курсі літератури на окремих прикладах ознайомити школярів із взаємозв'язками української і слов'янських літератур; формувати у школярів цілісні поняття про взаємодію української і слов'янської літератур.

Наукова новизна, на нашу думку, полягає у тому, що створюється методична система вивчення нової української літератури у взаємозв'язку із слов'янськими літературами, а також в інноваційному підході до вивчення української літератури у контексті духовного життя східних і західних слов'ян.

Чільне місце у процесі дослідження проблеми в теоретико-практичному аспекті посідає компаративістика як методична основа під час вивчення літературних напрямків (сентименталізм, романтизм, реалізм), художніх образів (образ людини, природи, речового світу, образи автора, оповідача, вічні образи, національні, біблійні та християнські образи), літературних жанрів (епос, лірика, драма), наскрізних і спільних тем (рідного краю, батьківщини, ролі і місця поета і поезії в суспільстві). Матеріалом дослідження будуть твори Тараса Шевченка, Олександра Пушкіна, Адама Міцкевича. Крім того, актуальними є проблеми морального

обов'язку, утвердження любові як джерела людської духовності, глибина і щирість почуттів закоханості, вірності, світлої радості, краса людини і природи, моральні цінності та ідеали предків, безсмертя народу та інші теми фундаментально-глибинні та спільні для слов'янських літератур.

На окреме дослідження заслуговує компаративістичний аналіз історичної прози Пантелеймона Куліша ("Чорна рада"), Олександра Пушкіна ("Капітанська дочка"), зображення царської імперії у поемі Тараса Шевченка "Сон", Олександра Пушкіна "Мідний вершник", Адама Міцкевича "Дзяди"; трагізм образу гетьмана Мазепи за творами Володимира Сосюри "Мазепа", Олександра Пушкіна "Полтава", Юліуша Словацького "Мазепа". Матеріалом для компаративістичного аналізу дає інтегроване тематичне планування курсів української та зарубіжної літератури (автор Ю.Ковбасенко, Український міжетнічний науково-педагогічний журнал "Відродження", 1996 рік).

Науково-методичні основи реалізації взаємозв'язків української і слов'янської літератур передбачають типологічні, контактні, бінарні та історико-генетичні зв'язки, що осмислюють цю проблему в науковій теорії і безпосередньо у шкільній практиці.

Безперечно, проведене дослідження не охоплює всіх аспектів цієї багатогранної проблеми, але є спробою гляннути по-новому на педагогічний процес виховання свідомого українця через показ взаємовпливу та взаємопроникнення духовного життя східних і західних слов'ян.

Література

1. Білецький О.І. Зібрання праць у 5-ти томах. Т.2. Шевченко і західно-європейська література. К. Наукова думка, 1965.
2. Булаховська Ю.Г. Виховання й освіта у творах слов'янських письменників / Матеріали до уроків української та зарубіжної літератури. К., 1996.

3. Бушмин А.С. Приемственность в развитии литератур. Л. Худ. Лит, 1978.
4. Вервес Г.Д. Українська література в загальнослов'янському контексті / до проблеми вивчення загальних художніх систем/ К. Наукова думка, 1978.
5. Вервес Г.Д. Україна на рандеву з Європою. К. Інститут історії України НАН України, 1996.
6. Взаимосвязи и взаимодействие национальных литератур. М, 1961.
7. Клименко Ж.В. Взаємозв'язане вивчення зарубіжної та української літератур у середній школі // Зарубіжна література в навчальних закладах. 1996. №12.
8. Міжслов'янські літературні взаємини. У 3-ох книгах. К. АН УРСР, 1958-1963.
9. Наливайко Д.С. Спільність і своєрідність. Українська література в контексті європейського літературного процесу. К. Дніпро, 1988.
10. Нартов К.М. Взаимосвязи отечественной и зарубежной литератур в школьном курсе. М. Правда, 1986.

*Оксана Приходько,
аспірантка Київського університету ім. Драгоманова.*